

פסקי רב משה בעניני צדקות ומתנות לאביונים - שיעור 849

I. מעשר כספים - דאורייתא - דרבנן - או מנהג

- (א) **דאורייתא - עיין בתוספות** (תענית ט.) שהביא דרשת הספרי דעשר תעשר את "כל" תבואות זרעך אין לי אלא תבואה פרקמטיא וכל שאר רווחים מנין תלמוד לומר את "כל" תבואות זרעך שמייתור הלשון בתיבת "כל" אנו למדים לרבות פרקמטיא ושאר רווחים כ"כ ר' עובדיה מברטנורה (פאה ח - ח) דגמילת חסדים בממונו יש להן שיעור שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו וכ"כ השנות אליהו על המשנה (פאה ח - ח) דהלכה למשה מסיני הוא ובכתבו כתב דמי שיפחות מנתינת מעשר כספים עובר כל רגע על כמה לאוין ועשין ושקול כאילו כופר בתורה הקדושה ח"ו
- (ב) **דרבנן - עיין בשו"ת מהרי"ל** (נ"ד) שכתב דמעשר כספים דרבנן וכ"כ הברכי יוסף (י"ד רמ"ט) דודאי דמעשר כספים אינו בסוג מצות מעשר עני רק חיוב צדקה אמרו שיהיה מעשר מנכסיו והוא מדרבנן מתורת צדקה וכ"כ הערוך השלחן (י"ד רמ"ט - ח) מדרבנן הוא דאסמכנה אקרא דוכל אשר תתן לי עשר אעשרנו דמעשר מן התורה הוא רק בתבואה ולא לעניים אלא מעשר ראשון ללויים ומעשר שני נאכל בירושלים ורק אחת בג' שנים יש מעשר עני ועיין ברמב"ם (מתנות עניים פרק ו' וז')
- (ג) **מנהג - עיין בב"ח** (י"ד של"ח צסוף) שכתב דמעשר כספים אינו לא מן התורה ולא מדרבנן וכ"כ השו"ת שבות יעקב (ז - פ - פ"ה) שדברי הספרי לא הובאו בש"ס וגם השו"ע (י"ד רמ"ט - ח) כתב שעל כל פנים לא ימנע אדם מלתת שלישיית השקל לשנה משמע שאין המעשר חובה מן הדין ועוד מעשר כספים יהיה חמור יותר ממעשר עני בתבואה ובפירות שאינו נוהג אלא בשנה שלישיית וששית אלא ודאי שאין זה אפילו מדרבנן וכ"כ השו"ת חות יאיר (כ"ד) דעשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ולא אמרו על מעשר כספים ועיין ברמ"א (י"ד רנ"א - ג) דפרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניים וכ"כ המהר"ם מרוטנבורג (ט"ד) שהוא רק מנהג וע"ע בט"ז (י"ד של"ח - סקל"ז)
- (ד) **הנפקא מינה** אם מעשר כספים רק דרבנן או מנהג יש מקום להקל במקום ספק או מחלוקת אם יש חיוב בדבר או בשעת הדחק גדול ועיין לקמן

II. פסקי רב משה פיינשטיין בענינינו

- (א) **עיין באג"מ** (י"ד ח - קמ"ס ד"ה והנה הרמז"ס) דמצות עשה ליתן צדקה חל רק אם היה הנותן משגת ידו דהוא תנאי בחיוב המצוה ולא שהוא מחויב ופטור משום אונס שאין לו כדי פרנסתו
- (ב) **רשאין האחין להפריש הצדקה שלהם עבור אח הצעיר** שרוצה ללמוד אחר החתונה אף עתה שעדיין לא נשא אם לפי דעתם צריכין להתחיל לאסוף בעד זה מהיום ורק החלק הגדול יהיה לו מ"מ חלק יתנו לשאר צדקות (אג"מ שם ד"ה וכ"כ)
- (ג) **צדקה של יחיד** יכול ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאין ליקח צדקה אף שאחר צריך יותר אבל על גבאי צדקה עליו נאמר דינים להקדים והקדימות לגבאי הם (כ לפיקוח נפש כ) ללימוד תורה (ג) להוצאות חולים (ד) לבנין בתי כנסיות (ה) צרכי עניים ויתומים (שו"ע י"ד רמ"ט - ט"ו - ט"ז) ועיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ד)
- (ד) **מי שלא רוצה לעבוד רק ללמוד** מצד מצות צדקה ליכא ואין מחויבין ליתן לו אלא יש לו רשות למכור תחילה מה שיש לו ולהתפרנס מזה ואחר שיכלו מעות ההם יהיה רשאי אז ליקח צדקה דאז הוא ממש עני ואף כשהוא עצמו גרם לזה ואף שלא בשביל לימוד חייבין לפרנסו וגם לזבולון בעסק יששכר אין זה מצות צדקה (אג"מ י"ד ד - ל"ז - ג)

ה) הגרלה דנעשית ממוסד איזו צדקה אם רשאים לקנות כרטיסי הגרלה מכספי מעשר עיין באג"מ (א"ח ד - ע"ו - ז) דאם הגרלה מכספי מעשר ויש לה קצבה להכרטיסים אינו נחשב לצדקה ואם לאו נחשב לצדקה ואכארי ואם הרויח יחזיר למעשר הדמים ששילם בעד כרטיס הגורל וגם המעשר שצריך ליתן מרויח זה לצדקה

ו) עדיף לקנות חלק בישיבה קיימת מלבנות מקום תורה חדש לזכר נשמת קרוביו (אג"מ י"ד ד - ג"ז - ט) דהלימוד מעכשיו עדיף

ז) עיר שאין שם ישיבה וגם אין שם מקוה הישיבה קודם (אג"מ י"ד ז - קט"ו)

ח) פעדעריישאן שנותנין הגבאים גם למוסדות הכופרים של הרעפארמער וקאנסערוואטיוון אסור ליתן להם אפילו פרוטה אחת וצריך להלחם כנגדם (אג"מ י"ד ח - קמ"ט)

ט) תקנת אושא שאל יבזבו יותר מחומש הוא איסור לפי הרמ"א (י"ד רמ"ט - ח) מהא דמר עוקבא (כתובות ס"ז:) אם לא לחשש פיקוח נפש (אג"מ י"ד ח - קמ"ג ד"ס ודזכר חס)

י) אם מותר לפרנס בניו ובנותיו הגדולים ממעות מעשר ואפילו יש לו יכולת לפרנס ממקום אחר עיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ג) דכל זמן שאין דרך העולם שכנים כאלה ילכו להרויח ולפרנס עצמם חייב האב לזון אותם מדין מזונות אשתו וממילא אינו יכול לפרוע חובו ממעשר

יא) האינקאם טעקס שזה הוא מס מהרויח אין צריך לעשר עליהם משום דנחשב כלא מהרויח זה כלל (י"ד ח - קמ"ג)

יב) מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר (ע"ט) אמנם אם אביו או חותנו אומר שניתן רק בשביל שיהיה פנוי ללמוד אין לו רשות להבין או להחתן לחלק המעשר מהם ואף לא לצדקה ורק מהרויח (bank interest) יתן מעשר לצדקה (אג"מ י"ד ז - קי"ז)

יג) נוגע לרווח ממכירת הבית וכדומה - עיין באג"מ (י"ד ז - קי"ד) דאין להחשיב לרויח מה שבית שקנה לפני עשר שנים שהיה חמשים אלפים דאלר ועתה מכר אותו לששים אלפים אלא מה ששוה ששים אלפים דהיום נגד חמשים אלפים דמאז (inflation index)

יד) אם יכולין לשלם שכר לימוד לבנות ממעות מעשר - עיין באג"מ (י"ד ז - קי"ג) כל דבר שבחובה אינו רשאי לשלם מהמעשר וכ"ש לבנים בישיבה מ"מ אם לפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסת עצמו קודם לכל אדם (רמ"א י"ד ר"ל - ג) והוא רק למעלה יתירה ומדת חסידות ליתן המעשר לצדקה (ע"ש)

טו) להקמת בנינים מפוארים לישיבות אפשר להתיר (ספר מעשר כספים 307)

טז) יהודים בבתי סוהר בארצות הברית נחשבים כשבוים ויש בו פדיון שבוים

יז) להשתמש בדמי מעשר לחנוך מקצועי של עניים היא המדרגה הגדולה

יח) מותר להשתמש בדמי מעשר לקנות ספרים למוסד והוצאת ספרים תורניים

III. במתנות לאביונים יש לחקור אם היא משום מצות צדקה או דהוי חיוב חדש וחיובו משום שמחת פורים וכ"כ הריטב"א (3"פ דף ע"ח:) וכ"כ השו"ת חתן סופר (ט"ז) וכ"כ הערוך השלחן (תל"ד - ז) דדינו כד' כוסות ונר חנוכה ולא כצדקה והנפק"מ (כ) אם העני המתפרנס מן הצדקה מחויב במת"ל דדעת הב"ח והט"ז (תל"ס - ח) דמחויב אמנם הפר"ח כתב דאינו מחויב כמו בצדקה וגם לקטן אין מצות חינוך (א"א מבטשאטש) (כ) ועוד אם היא בחשבון מעות מעשר (מ"ב תל"ד - ג) (ג) אם צריך לכוין בברכת שהחיינו על מת"ל דלהמג"א (תל"ז - ח) אין צריך ולהפמ"ג צריך לכוין שהיא מצוה חדשה (ז) ועוד אם צריך לדקדק במעות פורים (ח) וצ"ע אם מחצית השקל דינו כצדקה ועני פטור או לא (בה"ל תל"ז ד"ס י"ח) (י) אם נכון לתת באופן שאינו יודע מי הנותן ומי המקבל

כצדקה ועיין בשו"ת בית ישראל (פ"ט) דיותר טוב לתת בעצמו וכ"כ בגליוני הש"ס (צפת י"ח): דאין בו דין צדקה אלא שמחת פורים ובעינין שידע המקבל מי הנותן והנותן מי הוא המקבל ואפשר משום רעות אמנם אין אנו נוהגין כן (נטעי גבריאל ס"ז - אות י"ג)

IV. הערות בדיני מתנות לאביונים

(א) אין צריך אביון ודי לעני דכ"ש לעני שמתבייש לבקש ואתה מקדים ונותן לו שיש מצוה יותר (ערוך שלחן תרל"ד - ג)

(ב) גדר עני בזמנינו - עיין באג"מ (י"ד ח - קמ"ה) דאם צריך הוא להשיא בתו רשאי ליקח צדקה כיון דהמאתים זוז מספיק לו לשנה למזונות וכסות ולא לדברים כאלו והוא הדין הוצאות רפואות או לדירה גדולה הוא בגדר עני והנותנים לו צדקה יוצאים מצות מת"ל ועיין בגר"א (י"ד ר"ג - ג) דהשיעור פחות משנה אחת

(ג) בבחורי ישיבה שאביהם עשיר ונותן להם צרכיהם אם הם בגדר עניים כשדרים בישיבה נסתפק בזה החזו"א

(ד) בניו מחיוב ליתן מת"ל או מתורת חיוב או מתורת חינוך ואשתו צ"ע ועיין בערוך השלחן (תרל"ד - ג) וע"ע (תרל"ה - י"ט) שסותר דבריו

(ה) ליתן בגדים ורהיטים וכדומה דאינם מעות או תבשיל או אוכל עיין במ"ב (תרל"ד - ג) דלכתחלה צריך מעות או מאכל משמע דבדיעבד יוצא בכל דבר ועיין בשו"ת משנה הלכות (ו - קכ"ג) דדעת הלק"ט דיצא במשלוח מנות ודעת התה"ד דלא יצא אמנם לענין מתנות לאביונים לכ"ע יצא אם נתן לו דבר שיכול למכרו מיד ולקנות ממנו לצורך פורים ועיין בהלכות חג בחג (דף קע"ח) שהביא עוד מקילין

(ו) לשלוח מת"ל קודם פורים והגיע לעני בפורים דעת רוב הפוסקים דהכל תלוי בהמקבל ולא בהנותן (מהר"י אסאד וסעייתו) ועוד סניף דלהרמב"ם בפירוש על המשנה (א) כתב דמי"א מחודש אדר יוצא י"ח מת"ל אמנם י"א דחייב ליתן מת"ל דוקא בפורים עצמו דאפילו נתן מפורש על פורים אינו מועיל דזהו חובת היום דוקא ומשום זה במקום שאין עניים אינו יכול לשלוח קודם פורים למקום אחר (ברכי יוסף תרל"ד צס"ו) אמנם אין צריך ליתן בעצמו בפורים וע"י שליח ג"כ יוצא ובענין למי ששלח מתל אביב בט"ו לירושלמי וכדומה צ"ע אם יוצא

(ז) אחר שמזכה את מת"ל לעני בפורים מועיל מטעם שליחות אף שמגיע ליד העני אחר פורים ואפשר דוקא אם העני יודע מזה ויש לו שמחה (מהר"י אסאד) אמנם מי שנותן מעות לקנקן של צדקה אינו יוצא ידי חובת מת"ל וכ"כ השו"ת אז נדברו (ו - פ) דלאו בקנין תליא מילתא אלא בשמחה ורעות וצ"ע אם יכול לקיים המצוה אחר פורים במי שנתן לעני בפורים ואבאר

(ח) הנותן טשעק ואפילו כשאין להנותן כעת מעות בבאנק יוצא דמ"מ יש בו שוה כסף (משנה הלכות ו - קכ"ג)

(ט) נתינה גדולה שהיא יותר מהשיעור של מת"ל שהוא פרוטה להריטב"א או השיעור של ג' ביצים להזרע אמת יכול ליקח לחשבון מעשר כספים (מג"א ח)

(י) חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו (רמ"א י"ד רל"ט - י"ג) דכתיב כל נדיב לב בקרבנות וכנדבת מלאכת המשכן כתיב כל נדיב לב לכן מתחייב בגמר לבו בלבד ודוקא בהחלט כך וכך לצדקה (עה"ש ר"ט - ל"ט)

נפסם לעלוני נשמות אבי אורי ר' אליעזר ליפא ב"ר יעקב ארזבי ע"ה וצא אורת' האשה רחל ב"ר גרשון חנוך הסניף הכהן ע"ה
ולעלוני נשמת ר' מאיר יעקב קאפל ב"ר יוחס פישל ע"ה

ולעלוני נשמת אחי' היקר ר' איסר זאב ב"ר אליעזר ליפא ע"ה Previous shiurim are available at: www.SeeTorah.com